

Nr 95.

Av herr **Roos m. fl.**, om anslag till utgivande av otryckta delar av folkskolläraren August Fredins verk »Gotlandstoner» m. m.

August Fredin, tidigare folkskollärare å Gotland, sedermera folkskollärare och kantor i Loftahammar i Kalmar län, har till ett verk, benämnt Gotlandstoner, sammanfört av honom under flera tiotal av år gjorda uppteckningar av å Gotland hörda folkmelodier. Med revisionssekreteraren Nils Andersson hade han överenskommit, att denne skulle omhändertaga den fastlandssvenska folkmusiken jämte den på Öland, under det att den gotländska folkmusiken skulle helt falla på Fredins lott.

År 1894 inlämnades till tryckning i tidskriften »Svenska landsmål och svenskt folkliv» de av Fredin intill den tiden gjorda uppteckningar. Femton år senare, eller år 1909, utkom det första häftet; detta följdes år 1912 av ett andra, och det sist utkomna tredje häftet utgavs år 1923. Tryckningen av återstående delar av samlingarna — utgörande något mer än en tredjedel av dessa, vartill kommer en samling biografiska anteckningar av stort vetenskapligt värde om spelmän och om den gamla spelmanskulturen — kunde emellertid icke komma till stånd utan ett avsevärt bidrag från hans sida, vilket var honom omöjligt att åstadkomma. Länsstyrelsen i Gotlands län avlät därför under 1927 års sommar framställning till länets landsting att träda emellan. Efter inhämtande av vissa upplysningar beslöt landstinget år 1928 att vidtaga åtgärder i syfte att hemställen bleve gjord till 1929 års riksdag om anslag för samlingarnas färdigtryckande. Landstingets skrivelse i ärendet, som i juli månad år 1929 inkom till eklestiastikdepartementet, innehöll en begäran att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen att för nämnda ändamål bevilja ett belopp av 8,444 kronor 50 öre. Med detta belopp och genom subskription influtna 398 kronor skulle täckas kostnaden för utgivande av återstående delar av verket, 19 ark, 5,086 kronor, och kostnaden för omtryckning av de 17 första arken, 1,755 kronor 50 öre, sammanlagt 6,842 kronor 50 öre, varjämte såsom honorar till Fredin beräknats en summa av 2,000 kronor.

Musikaliska akademien, som blivit hörd i frågan, har uttalat, att den av Fredin hopbragta melodisamlingen ägde avsevärt intresse såväl ur musikalisk synpunkt som för studiet av gotländsk folklöre. Ävenså syntes melodierna vara upptecknade och utgivna med sakkunskap och omsorg, varför kantor Fredins samling torde kunna jämföras med och i viss mån sägas fullständiga revisionssekreterare Anderssons samlingar

av svensk folkmusik, till vilkas ordnande och utgivande genom folkmusikkommissionen riksdagen under en följd av år beviljat avsevärda be-
lopp. Sedan över hälften av Fredins samling utgivits i landsmålstid-
skriften, återstode emellertid en väsentlig del därav, vars offentliggörande
skulle bilda ett nödvändigt komplement till det redan publicerade ma-
terialet och vara av betydelse för en mera allsidig kunskap om Gotlands
folkmusik. Akademien har ansett, att, då Fredin för sitt samvetsgranna,
mångåriga kulturarbete ej erhållit något honorar, en skälig ersättning
till honom syntes vara välbefogad. Vad däremot beträffade ett ifråga-
satt statligt understöd för omtryckning av redan utgivna delar av sam-
lingen fann akademien tillräckliga skäl härtill icke föreligga.

Nordiska museets nämnd har även yttrat sig i ärendet. Den Fredinska
samlingen vore gjord alldeles oberoende av tidigare publikationer i äm-
net, vilket visade hur rik den gotländska folkmusiken varit. Den torde
även på vissa punkter intaga en särställning gentemot den övriga sven-
ska. Redan på grund härav vore ett fullständigt utgivande av Fredins
samling väl motiverat. På grund av samlingens stora kulturhistoriska,
allmänt kulturella och av musikaliska akademien vitsordade musikaliska
värde vore Gotlands läns landstings initiativ till sakens slutliga avveck-
ling värt livligt beaktande. Nämnden ansåge dock, i likhet med musi-
kaliska akademien, att understöd till utgivning borde komma ifråga en-
dast för de ännu icke publicerade delarna.

Utom musikaliska akademiens och nordiska museets nämnda utlåtanden
kunna ifråga om värdet av de Fredinska samlingarna även åberopas
yttranden av enskilda auktoriteter. Professorerna J. A. Lundell och Adolf
Noreen anföra (26 mars 1902): »Det är en av de största och mest mång-
sidiga melodisamlingar som hittills sammanbragts i något svenskt land-
skap, och uppteckningen är verkställd med mycken omsorg och sakkun-
skap.» Tonsättaren Wilhelm Peterson-Berger förklarar (16 april 1928) sin
åsikt vara »att dessa samlingar äro av samma kulturhistoriska, folklo-
ristiska och musikaliska betydelse som de genom folkmusikkommissionens
försorg offentliggjorda Nils Anderssonska samlingarna från Dalarna,
Härjedalen och Medelpad och i lika hög grad som dessa förtjäna att ge-
nom bidrag från det allmänna göras tillgängliga för vetenskaplig forsk-
ning och konstnärliga studier».

År 1923 hade proposition avlåtits till riksdagen om statsbidrag till ut-
givande av sistberörda samlingar. Enligt det vid propositionen fogade
statsrådsprotokollet yttrade vid ärendets föredragning inför Kungl. Maj:t
dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet bland annat:

Jag vill till en början framhålla, att de omkring 12,000 olika melodier,
som av framlidne revisionssekreteraren Andersson själv eller på hans
initiativ uppsökts och upptecknats ute i bygderna, till större delen här-
stamma från tiden före år 1880. Om ej detta insamlingsarbete skett,
skulle troligen de flesta av dessa melodier inom kort ha gått förlorade.
De tillhöra nämligen den krets av vallåtar, gånglåtar, visor m. m. men

framför allt polskor och valser, som numera på de flesta ställen ersättas av musik av modernare läggning, samtidigt som fiolen allt mer får vika för mer lättspelade musikinstrument och de ålderdomliga föreställningar, minnen och sägner, till vilka de gamla folklåtarna anknyta sig, förgätas och försvinna. Att de senare ej samtidigt hemfalla åt glömskan är givetvis ett intresse av stor kulturell vikt, och detta ej endast ur antikvarisk synpunkt. Ingen torde nämligen förneka, att den äldre folkmusiken, som redan förut visat sig äga en vittgående betydelse för det moderna högre musiklivet såväl hos oss som annorstädes, än mer kan förväntas fylla en dylik uppgift, i mån som densamma blir allmännare bekant i hela sin rikedom. — — — Men också för hembygdskänsla och hembygdsliv inom de landskap, i vilka de olika melodierna upptecknats, torde det vara av betydelse, att dessa melodier, i den mån de äro av fullödig halt, tillvaratagas och på ett nöjaktigt sätt offentliggöras. Medan nämligen de musikstycken, som numera tillvinna sig popularitet ute i våra bygder, merendels äro internationella både till ursprung och prägel och så snart avlösa varandra, att de aldrig hinna få verkligt rotfäste i folkets sinnen, hava våra gamla låtar merendels tillkommit eller åtminstone erhållit sin säregna karaktär under inverkan av natur och folklynne inom vårt land. Stundom kunna de t. o. m. kännetecknas såsom talande uttryck för härdvunna traditioner och stämningar bland folkets djupa led i de särskilda landskap, där de sedermera upptecknats.

När till denna de gamla folklåtarnas betydelse för folktraditionen sluter sig det stora musikaliska värde, som enstämigt tillerkännes en mångfald av dem, är det uppenbart, att folkmusiken alltjämt är sällsport ägnad att öka samkänslan med hembygden i de nejder, där den från äldre tider bevarats, och att det också av sådan grund finnes riklig anledning att hålla denna folkliga tradition vid makt.

Riksdagen biföll propositionen om anslag för utgivande av de Anderssonska samlingarna och har sedermera varje år anvisat nya anslag för ändamålet. Men Gotlands landstings begäran om anslag för tryckning av de Fredinska samlingarna blev avslagen; dock lärer Kungl. Maj:ts beslut härutinnan icke vara att anse som ett underkännande av dessa samlingars värde. Dessa samlingar äro liksom de Anderssonska förstahandsuppteckningar, vilka återgiva meddelarnas personliga tolkning i all dess omedelbara friskhet, de representera liksom dessa en från undergång bevarad kulturskatt av oersättligt värde.

Inalles innehålla de Fredinska samlingarna 734 melodier. Av dessa utgöras 185 av »visor» (text och melodi, mest sjömansvisor, kärleksvisor m. m. men även några gamla ballader), 28 av sånglekar (melodi och beskrivning), 196 av polskor, 157 av valser, 130 av andra danser och 38 av marscher och andra högtidsstycken.

Styrelsen för den s. k. Gotlandsfonden har, under förutsättning att för ändamålet statsmedel till ett belopp av 5,000 kronor kunde erhållas, beslutat att bidra med det belopp, som för tryckning av de Fredinska samlingarnas hittills otryckta delar ytterligare erfordrades.

Till gäldande av kostnaden för nytryck av de 17 första arken av dessa samlingar har 1930 års landsting i Gotlands län, under förutsättning att

utgivandet av de otryckta delarna därav kommer till stånd, beviljat ett anslag av 1,000 kronor. Härtill skulle vidare användas de subskriberade medlen, 398 kronor, varjämte styrelsen för gotlandsfonden ställt i utsikt att bidraga med därutöver erforderligt belopp.

Om nödiga medel sålunda beviljades, borde enligt en av professor Nils Lithberg upprättad promemoria, vilken lär ha tjänat till ledning för landstingets nyssberörda beslut,

landstinget uppdraga åt en korporation, t. ex. föreningen Gotlands fornvänner eller sällskapet för gotländsk forskning att medelst de härför erhållna medlen slutföra utgivningen;

professor Lundell åtaga sig att utan särskild kostnad slutföra korrekturläsning och annat redaktionsarbete av de icke omtryckta arken;

professor Lundell avlämna till den av landstinget utsedda korporationen hela restupplagan av ark 1—31;

professor Lundell erhålla av ark 32—slutet det antal exemplar han behöver för subskribenter på tidskriften Svenska landsmål och för tidskriftens byte; och

den återstående upplagan distribueras av den utav landstinget utsedda korporationen.

Professor Lundell har förklarat sig icke ha något att erinra mot en sådan anordning och filosofie licentiaten H. Gustafsson, som redigerar den med statsmedel utgivna Gotlandsordboken, har förklarat sig vilja biträda Lundell vid redigering och korrekturläsning.

Beträffande honorar åt Fredin har antytts att han under sin återstående livstid skulle kunna erhålla uppkommande behållning å försäljningen av de exemplar av samlingen, vilka icke skulle överlämnas till redaktionen för landsmålstidskriften.

Det synes oss icke böra ifrågakomma att det allmänna skall utan nämnvärt vederlag tillgodogöra sig resultatet av den ålderstigne (han lär ha uppnått en ålder av 76 år), bräcklige och obemedlade mannens livsgärning. Ett belopp av 2,000 kronor har tidigare nämnts som ett lämpligt honorar. Mindre synes oss icke kunna ifrågasättas. Så stor och av sådan betydelse är den kulturgärning Fredin uträttat, att han väl må vara värd att det allmänna i någon mån gottgör honom för hans mångåriga arbete och för de utgifter han haft för resor och annat.

Den inkomst som kan uppstå å de tryckta samlingarnas försäljning torde lämpligen kunna komma någon kulturell institution på Gotland, exempelvis Gotlands fornsal, till godo.

På grund av vad vi sålunda anfört tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen ville

1) för utgivande av otryckta delar av August Fredins verk »Gotlandstoner» med supplement anslå ett

belopp av femtusen kronor att utgå enligt bestämmelser, som må av Kungl. Maj:t meddelas, och

2) tilldela Fredin för hans arbete med detta verk en gratifikation av tvåtusen kronor.

Stockholm den 22 januari 1931.

Gustaf W. Roos.

Rickard Sandler.

Olof Olsson.

L. G. Bodin.

K. G. Westman.
